

Fatmanur Dikmen

Şehitlik 1

İslâm Geleneğinde
Şehitlik Olgusu

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün”den öğrendikleriyle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

İçindekiler

Önsöz	7
Giriş: İslâm Düşünce Geleneğinde Şehitlik	11
1. Şehitlik Olgusu Etrafında Gelişen Literatüre Dair Bir Değerlendirme	29
2. İslâmî Şehitlik İdealinin Ortaya Çıktığı Sosyo-Politik, Dinî ve Kültürel Arka Plan	37
2.1. İslâm’ın Doğuşu ve İlk Şehitler.....	43
2.2. Şehîd Kelimesinin Semantik Anlam Gelişimi.....	63
3. Toplumsal Kriz Zamanları ve Şehitlik	73
3.1. Müslüman Toplularının Kriz Zamanları ve Şehitliği Anlamlandırma Biçimi	75
3.2. Anadolu’da Müslüman Türkler ve Şehitlik İdealine Katkıları.....	85
Kaynakça	101

Önsöz

Kutsal addedilen ilke ve değerler uğruna, insanın en değerli varlığı olarak hayatını feda etmesi insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Bu yüzden, günümüzde şehitlik kavramıyla ifade ettiğimiz bu olgunun ilk örneği çoğu araştırmacı tarafından Habil ve Kabil anlatısı ile başlatılır. Gerçekten de doğruluk, adalet, din ve inanç, vatan, kabile, millet, bağımsızlık gibi insanla birlikte var olagelen değerler uğruna kahramanlık, cesaret ve adanmışlıkla gerçekleştirilen bu tür bir eylemin kutsanması, hatta ölümden sonra mükafatlandırılacağına yönelik inançlar, *Gilgamiş Destanı* gibi ulaşılabilen en eski anlatılarda dahi mevcuttur. Yani sıra, herhangi bir mücadele ve savaş ortamı olmadan ancak yine kutsal addedilen değerler uğruna kişinin kendini feda etmesinin yahut bir insan kurban edilerek onun kutsallaştırılmasının pek çok mitik anlatıda temel motif olduğu söylenebilir. İlâhî dinlerde ise şehitlik olgusunun çeşitli ilke ve kurallarla çevrelenen dinî bir doktrin olarak tesis edildiği görülmektedir.

Şehitlik olgusunun üç monoteist gelenekte de henüz ortaya çıkışlarından itibaren ve özellikle yayılma süreçlerinde merkezî bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak akademik literatür söz konusu olduğunda Yahudi ve Hıristiyan geleneklerinde şehitlikle ilgili bilhassa dinler tarihi alanında son derece kapsamlı ve şehitlik olgusunu pek çok farklı boyut ve tarihi süreçteki farklı

kesitleriyle ele alan çok sayıda çalışma olmasına karşın İslam geleneğinde şehitlikle ilgili bu denli derin bir çalışma sahası olmadığı söylenebilir. Dahası, İslamî şehitlik olgusu ile ilgili çalışmaların 2000’li yıllarla birlikte çoğaldığı, ancak bunların şehitlik olgusunu terörizm ve şiddet bağlamında ele alan çalışmalar olduğu görülmüştür. 2001 yılı öncesindeki çalışmaların da büyük oranda klasik oryantalist paradigmanın “ödünç alma” yaklaşımını takip ettiği söylenebilir. Türkçe literatürde ise özellikle son 10 yılda şehitlikle ilgili çalışmaların arttığı ancak bu çalışmaların genellikle şehitlikle ilgili sosyal politikalar, şehit ailelerinin psiko-sosyal durumu gibi şehitliğin tek bir boyutuna odaklandığı görülmektedir. Dolayısıyla İslam düşünce geleneğinin temel kaynaklarından hareketle ve Müslüman toplumların geçirdikleri tarihsel tecrübelerle ilgili olarak şehitlik olgusu ile algının nasıl değişip dönüştüğünü, şehitlik olgusunun toplumsal anlam ve işlevlerini ele alan bir çalışmaya ihtiyaç olduğu aşikardır.

Bu kitapta İslam geleneğinde şehitlik olgusunun Hz. Peygamber döneminde dinî bir olgu olarak nasıl terimlendiği, sahabe arasında ve daha sonra Müslümanların tarihsel tecrübelerinde toplumsal boyutlarıyla nasıl geliştiği, farklı anlam ve işlevler yüklediği şehitlikle ilgili ayetlerden, Hadis, Fıkıh ve İslam Tarihi’nin birincil kaynaklarından hareketle ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada elde edilen verilerin günümüzde şehitlikle ilgili mevzu bahis boşluğa bir katkı sağlayacağı ve şehitlikle ilgili tartışmalara aydınlatıcı bir perspektif sunacağı umulmaktadır.

Bir çalışmanın ortaya çıkış sürecinde yazarından başka pek çok kişinin emeği vardır. Bu kitap, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı’nda 2022 yılında savunmuş olduğum “Şehitlik Olgusu Üzerine Sosyolojik Bir Analiz” başlıklı çalışmanın bir bölümünün gözden geçirilmiş versiyonudur. Dolayısıyla ilk teşekkür, doktora tez konusunu teklif eden kıymetli Hocam Prof. Dr. Kemal ATAMAN’dır. Tez konusunun belirlenmesinden tezin nihayete erdiği son cümlesine kadar her aşamada hayatî dokunuşları olan, bu uzun süreç boyunca

manevî desteğini de her daim yanımda bulduğum değerli Hocam Kemal ATAMAN’a teşekkürü bir borç bilirim.

Lisans eğitimi döneminde derslerinde Din Sosyolojisi ile tanıştığım, lisansüstü eğitim sürecinde kendisine çok şey borçlu olduğum ve doktora tezimin danışmanlığını sürdüren, çalışma boyunca desteğini, değerli görüşlerini ve yönlendirmelerini esirgemeyen Hocam Prof. Dr. Abdurrahman KURT’a teşekkür ederim. Eğitim hayatımda müstesna bir yeri olan ve doktora tezime yaptığı hayati katkılarla çalışmanın olgunlaşmasını sağlayan değerli Hocam Prof. Dr. Vejdi BİLGİN’e şükranlarımı sunarım. Bu çalışma boyunca bilgilerine başvurduğum ve değerli vakitlerini ayırarak tezime ilgili saatlerce görüştüğümüz, yönlendirmeleri, yorum ve fikirleriyle teze önemli katkılar sağlayan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Süleyman ULUDAĞ, Prof. Dr. Mehmet YALAR, Prof. Dr. Adem APAK ve Prof. Dr. Salih KUMAŞ’a ne kadar teşekkür etsem yetersiz kalacaktır.

Son olarak beni bugünlere getiren, her daim yanımda olan anne ve babama minnettarım. Doktora tez sürecimin en sancılı anlarının birlikte üstesinden geldiğimiz kıymetli eşim Mustafa DİKMEN’e ve iki doktor adayının arasında dünyaya gözlerini açan kızım Ebrar Betül’e çok şey borçluyum.

Fatmanur Dikmen
Çanakkale, 2022

Kaynakça

- Acar, Cafer. *Cahiliye’de ve Risalet Döneminde “Savaş” Olgusu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2007. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi). <http://ktp2.isam.org.tr/detayilhtezt.php?navdil=tr&tidno=2142&tarama=Cafer+Acar>
- Açık, Fatih. “Hicret Sonrası İlk İslam Medeniyetinin İnşa Sürecinde Toplumsal Kurumların Yapısı”. *Akademik Bakış: Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi* 52 (2015), 285-309.
- Afsaruddin, Asma. “Competing Perspectives on Jihad and ‘Martyrdom’”. *Witnesses to Faith? Martyrdom Christianity and Islam*. ed. Brian Wicker. 15-33. New York: Routledge, 2. Basım, 2016.
- Afsaruddin, Asma. *Striving in the Path of God, Jihad and Martyrdom in Islamic Thought*. New York: Oxford University Press, 2013.
- Akpınar, Ömer Faruk. “İslam Edebiyatında Kitâbü’l-Cihâd’ların Muhteva Gelişimi”. *Savaş ve Edebiyat Sempozyum Bildirileri*. ed. Yılmaz Daşcıoğlu. II/255-284. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Basımevi, 2014.
- Akyüzoğlu, İlyas. “Medine Site Devletinin Sosyo-Politik Altyapısı”. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11 (2016), 200-232. <https://doi.org/10.17828/yalovasosbil.286936>
- Alak, Musa. “Fuat Sezgin’e Göre Eski Arap Şiirinin Intikali ve Orijinalliği”. *Darulfunun İlahiyat* 30, ‘Fuat Sezgin Özel Sayısı’ (2019). <https://doi.org/10.26650/di.2019.30.2.0044>
- Albayrak, Ahmet. “Bir Medeniyet Kuramcısı Olarak İbn Haldun”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/9 (2000), 589-602.
- Apak, Adem. “Hz. Peygamber’in Hicret Sonrası Medine’de Örnek Toplum Oluşturma Adımları Üzerine”. ed. M. Mahfuz Söylemez. *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, 315-324.

- Apak, Adem. “Kabile Asabiyetinin Mahiyeti Üzerine Değerlendirmeler”. *İslam Tarihi Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2017), 76-91.
- Apak, Adem. *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu (Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayat)*. İstanbul: KURAMER, 3. Basım, 2020.
- Apak, Adem. “Vahiy Öncesinde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Gönderildiği Sosyo-Kültürel ve Dinî Ortam”. *Vahyin Nüzûlünün 1400. Yılında Hz. Muhammed (s.a.v.)*. 73-105. Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi 61. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., 2011.
- Atar, Fahrettin. “Şehid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 38. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmeleri, 2010.
- Avcı, Casım - Şentürk, Recep. “Kabile”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 24/30-32. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmeleri, 2001.
- Avcıoğlu, Gürcan Şevket. “Kriz Dönemlerinde Sosyal Bütünleşme: Milli Mücadele Örneği”. *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi-* 10 (2013), 155-170.
- Aydın, Mehmet Âkif - Hamîdullah, Muhammed. “Köle”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 26/237-246. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmeleri, 2002.
- Aykaç, Şafak. *Şehitlik ve Türkiye'de Militarizmin Yeniden Üretimi: 1990-1999*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2011.
- Azimli, Mehmet. “Hicret Sonrasında Medine'de Meydana Gelen Bazı Olaylar Üzerine Mülâhazalar”. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2008), 19-37.
- Azimli, Mehmet. “Tarihin Kırılma Noktası: Hudeybiye Antlaşması”. *Hikmet Yurdu: Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* III/6, İbn Rüşd ö.s. (2010), 35-48.
- Balci, Sema. *15 Temmuz Şehit ve Ailelerinin Sosyo-Ekonomik ve Dindarlık Durumları Üzerine İnceleme*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2020.
- Batur, Behçet. “İbn Haldun'un Asabiyeti: Bir Kavramın Sosyolojik İzdüşümleri”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 46 (2021), 152-161. <https://doi.org/10.52642/susbed.902524>
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin b. Mes'ûd (ö.516). *Şerhü's-Sünne*. X Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1983.
- Belâzürî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir (ö. 279/892-893). *Ensâbü'l-Esrâf: İslam Tarihinde Öncü Şahsiyetler*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2020.

- Berenbaum, Michael - Firestone, Reuven. “The Theology of Martyrdom”. *Martyrdom: The Psychology, Theology, and Politics of Self-Sacrifice*. 117-145. Westport, United States: CT: Praeger Publishers, 2004.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. “*Hukukî İslâmîyye ve Istılahatı Fıkhiyye*” *Kamusu*. 8 Cilt. İstanbul, ts.
- Birsin, Mehmet. “Hakikate Tanıklık Bağlamında Şehitlik Kavramı ve İslam Fıkhdaki Yeri”. *EKEV Akademi Dergisi* 46 (2011), 101-122.
- Björkman, Walther. “Şehîd”. *İslam Ansiklopedisi*. C. 11. İstanbul: MEB Basımevi, 1979.
- Bodur, Hüsnü Ezber. “Medine Şehir Devleti: Kabilecilikten Küresel İslami Bilince Doğru”. *Akademik Sıyer Dergisi* 1/1 (01 Ocak 2020), 50-62.
- Bonner, Michael. *Jihad in Islamic History: Doctrines and Practice*. Princeton: Princeton University Press, 2006.
- Bowersock, G. W. *Martyrdom and Rome*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Bradatan, Costica. *Fikirler İçin Ölmek: Filozofların Tehlikeli Hayatları*. çev. Kübra Oğuz. İstanbul: Can Yayınları, 2. Basım, 2018.
- Bulut, Halil İbrahim. “Osmanlı-Safevî Mücadelesinde Ulemanın Rolü: Kemal Paşazâde Örneği”. *Dini Araştırmalar* VII/21 (2005), 179-196.
- Bulut, Mustafa Görgün. *Dini Motifli Terör Örgütlerinin “Şahadet” (Şehitlik) Kavramını Anlama Biçimlerinin Felsefi Açından İncelenmesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2016.
- Büyükyıldız, Fatih. *Hadislerde Şehitlik Kavramı*. Erzurum: Ataturk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2010.
- Can, Ali. “Kur'an ve Yeni Ahit'e Göre Şehitlik”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/37 (2015), 1035-1048.
- Cook, David. *İslam'da Şehitlik*. çev. Beyza Topuz. İstanbul: Kabalcı, 2017.
- Cürcânî, Seyyid Şerif. *Kitâbü'l-Târîfât: Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü*. çev. Arif Erkan. İstanbul, 1997.
- Çağman Türkmen, Nihal. *Ali Dede Bosnevî, Hayatı, Eserleri ve Fezâilü'l-Cihâd'ı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2019.
- Çiftçi, Ali - Yılmaz, Nihat. “İbn Haldun'un Siyaset Teorisi ve Siyasal Sistem Sınıflandırması”. *Turkish Studies* 8 (2013), 89-93.
- Dadaş, Cevdet. *Bâkî Fezâilü'l-Cihâd (değerlendirme-metin-indeks)*. Edirne: Trakya Üniversitesi, Doktora, 1995. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi)
- Dağlıoğlu, Ufuk. *Hükmi Şehitlikle İlgili Rivâyetlerin Tedkiki*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2014.

- Daniel W., Brown. "Martyrdom". *Encyclopedia of Islam and The Muslim World*. ed. Richard C. Martin. II/431-434. New York: Macmillan Reference USA, 2004.
- Demircan, Adnan. "Hz. Peygamber'in (S. A. S.) Hicreti". *İslam Tarihi Araştırmaları Dergisi* I/1 (2017), 1-33.
- Durmuş, Meral. "*Siyasal Kültürel Türk(İye) İslam'ı*" *Toplum Haritasında Üç Kuşak Şehitlik-Gazilik Kök Paradigması*. İstanbul: İstanbul Maltepe Üniversitesi, Doktora, 2020.
- Düzdağ, M. Ertugrul. *Şeyhülislâm Ebussuud Efendi Fetvaları: Kanunî Devrinde Osmanlı Hayatı*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2012.
- Ebi'd-Dünya, İbn. *Rivayetlerde Hz. Ali'nin şehit edilmesi: Maktal el-İmam Ali b. Ebi Talib*. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2007.
- Emecen, Feridun. "Cüneyd Bey". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 8/122. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmeleri, 1993.
- Er, İzzet. "Sosyo-Kültürel Yönüyle Hicret". *Diyanet Dergisi: Dinî, İlmî, Edebî Üç Aylık Dergi* 24/4 (1988), 17-24.
- Eraslan, Şule. "18. Yüzyıl Osmanlı Ulemâsi Nazarında Cihâd: Mirzazâde Mehmed Sâlim Efendi ve Neylû'r-Reşâd fi Emri'l-Cihâd İsimli Risâlesi". *Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2017), 63-104.
- Esinti, Enes. *İlahi Dinlerde Şehitlik*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2019.
- Evkuran, Mehmet. "Peygamber, Karizma ve Siyasal Otorite: Hz. muhammed'in Liderlik Tecrübesi Üzerine Bir Analiz". *İslami İlimler Dergisi* 1/1 (2006), 51-67.
- Gaiser, Adam R. - Denny, Frederick M. *Shurat Legends, Ibadî Identities: Martyrdom, Asceticism, and the Making of an Early Islamic Community*. Columbia: University of South Carolina Press, 2016. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/karalmas-ebooks/detail.action?docID=4689147>
- Geçit, M. Seyit. "Kurân'da Şehitlik". *İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2017), 121-144.
- Goldziher, Ignaz. *Muslim Studies (Muhammedanische Studien)*. ed. S. M. Stern. çev. C. R. Barber - S. M. Stern. II Cilt. London: George Allen & Unwin LTD, 1969.
- Gümüşhanevî, Ahmed Ziyâüddin. "Ensar, Muhacir, Cihâd, Gazve ve Şehitler Hakkında". çev. Ömer Faruk Habergötiren. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 2/4 (2013), 232-269.
- Güngör, Şeyma. "Maktel". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 27/455. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmeleri, 2003.

- Günther, Sebastian. "'Maqâtil' Literature in Medieval Islam". *Journal of Arabic Literature* 25/3 (1994), 192-212.
- Hâlid, Hasan. *eş-Şehid fi'l-İslâm*. Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melayin, 3. Basım, 1985.
- Harman, Ayşenur. *Modern Ulus-Devlette Şehitlik*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2021.
- Hasan Fehmi. "Cihat Hakkında Ehl-i İslama, Asker-i İslama Kürsi-i İslam'dan Bir Hitap". çev. M. Sami Çöllüoğlu. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* III/1 (2014), 149-164.
- Hasanov, Bahram. "İbn Haldun'da Asabiyet Kavramı: Maurice Halbwachs'ın 'Kolektif Hafıza' Kavramı ile Bir Karşılaştırma". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 15/59 (15 Ekim 2016), 1437-1446. <https://doi.org/10.17755/esosder.263245>
- Hatina, Meir. *Martyrdom in Modern Islam: Piety, Power, and Politics*. Cambridge University Press, 2014. <http://gen.lib.rus.ec/book/index.php?md5=ae9c11a8ca4f271cefbcd4b9f8f3d7c2>
- İbn Âbidin, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dîmaşki (ö. 1252/1836). *Reddü'l-Muhtâr ale'd-dürri'l-muhtâr*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 2. Basım, 1996.
- İbn Haldun, Ebu Zeyd Veliyyüddin Abdurrahman b. Muhammed. *Mukaddime*. 2 Cilt. İstanbul: Dergâh Yayınları, 10. Basım, 2014.
- İbn Hişam, Cemal ed-din Ebu Muhammed Abd-Allah b. Yusuf el-Ensarî. *İslâm Tarihi: Sîret-i İbn-i Hişam Tercemesi*. çev. Hasan Ege. 4 Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1985.
- İbn İshak, Muhammed. *Siyer*. çev. Sezai Özel. İstanbul: Akabe Yayınları, 1988.
- İbn Mübarek, Abdullah. *Kitabu'l-Cihad*. Konya: Hüner Yayınevi, 2012.
- İbn Rüşd, el-Kurtubi eş-Şehîr Bâbân-ı Rüşdü'l-Hafid (ö. 595) Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*. 4 Cilt. Kahire: Dârü'l-Hadis, 1425.
- İmamoglu, Abdullah Taha. "I. Dünya Savaşı'na Bibliyografik Bir Katkı: Osmanlı'da Cihad Risaleleri". *Savaş Tarihi Araştırmaları Uluslararası Kongresi: 100. yılında I. Dünya Savaşı ve Mirası*. ed. Halil Çetin - Lokman Erdemir. 1/151-181. İstanbul: Çanakkale Valiliği Yayınları, 2015.
- İmru'l-Kays vd. *Yedi Askı: Arap Edebiyatının Harikaları: el-Muallakatu's-Seb'*. çev. Nurettin Ceviz vd. Ankara: Ankara Okulu, 2. Basım, 2010.
- İnalçık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*. çev. Ruşen Sezer. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.
- Jeffery, Arthur. *The Foreign Vocabulary of the Qur'ân*. Leiden: Brill, 2007.

- Kâsânî (ö. 587/1191), Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b Mes'ud b Ahmed el-Hanefî. *Bedâiu's-sinâi fi tertîbi's-şerâi'*. VII Cilt. Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2. Basım, 1406.
- Kaçar, Mücahit. "Bâkî'nin Dilinden Kanûnî'nin Son Seferi: Fezâil-i Cihâd'da Yer Alan Sigetvar-nâme". *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* 1/1 (30 Temmuz 2015). <https://doi.org/10.20322/lt.41478>
- Kalaycı, Mehmet. *Osmanlı Sünniliği: Tarihsel-Sosyolojik Bir Tahlil Denemesi*. Ankara: Otorite Yayınları, 2015.
- Kavak, Özgür. "Cihaddan Devşirilen Meşruiyet: es-Sedâd fi fazlî'l-cihâd Yahut Yavuz Sultan Selim'in Bir İslâm Gazisi Olarak Portresi". *Millî Mecmuâ* 11 (2019), 6-11.
- Kavak, Özgür. "Fıkıh Literatüründe Cihad Hükümleri ve Modern Cihad Yorumları". *İç Tehdit ve Riskler Işığında İslâm Dünyasının Geleceği*, 221-269.
- Kayapınar, Akif. "İbn Haldûn'un Asabiyet Kavramı: Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılım". *İslâm Araştırmaları Dergisi* 15 (2006), 83-114.
- Kazancı, Ahmet Lütfî. "Cahiliyye Devrinde Müsbet Davranışlar". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (1986), 103-110.
- Kesler, Muhammed Fatih. "Kurân-ı Kerim ve Hadislerde Şehit Kavramı". *EKEV Akademi Dergisi* 20 (2004), 89-110.
- Kızıl, Fatma. "Avrupamerkezciliğin Bir Yansıması Olarak Oryantalist Söylem: Kültürel Ödünç Alma Kavramı". *İnsan ve Toplum* 3/6 (2013), 323-332.
- Kirwan, Michael. "Girard, Din, Şiddet ve Modernlik". çev. Birsan Banu Okutan - Ali Köse. *Din Sosyolojisi: Çağdaş Gelişmeler*. ed. Peter B. Clark. Ankara: İmge Kitabevi, 2012.
- Klausner, Samuel Z. "Martyrdom". *Encyclopedia of Religion*. ed. Lindsay Jones. C. 8. Detroit, Mich.: Macmillan Reference USA, 2005.
- Koca, Ferhat. "İbnu'n-Nehhâs ed-Dımaşkı". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 21/176-177. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmeleri, 2000.
- Kocabaş, Yasemin. *Minhâcü's-Şehâde (Dil Özellikleri-Metin)*. Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2007.
- Kohlberg, Ethan. *Mededelingen van de afdeling letterkunde*. "Medieval Muslim Views on Martyrdom". *Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen* 60 (1997), 281-307.
- Kohlberg, Ethan. "Shahîd". *The Encyclopaedia of Islam*. ed. E.van Donzel vd. 9/203-207. Leiden: Brill, 1997.
- Kohlberg, Ethan. "Shahîd: a Framework on Islamic Martyrdom". *Cristianesimo nella Storia* 27 (2006), 129-141.

- Kozan, Ali - Çakırbaş, Ali. "Bir Osmanlı Aydını Bursalı Mehmed Tahir Bey'in Menâkıb-ı Harb Risalesi". *Tarihin Peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmaları Dergisi* 5/9 (2013), 37-72.
- Köprülü, Fuad - Barthold, W. "İzahlar". *İslâm Medeniyeti Tarihi*. 81-246. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. Basım, 1984.
- Kurt, Abdurrahman. "Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yönden İslâm Öncesi Mekke Toplumu". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* X/2 (2001), 97-122.
- Lewinstein, Keith. "The Revaluation of Martyrdom in Early Islam". *Sacrificing the Self: Perspectives on Martyrdom and Religion*. 78-117. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasan Ali b Muhammed b Habib. *el-Hâvî'l-kebir hüve Şerhu Muhtasari'l-Müzenî*. XIX Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994.
- Müneccimbaşı, Ahmet Dede. *Müneccimbaşı Tarihi*. çev. İsmail Erünsal. 2 Cilt. Tercüman, ts.
- Noth, Albrecht. *Müslümanlıkta ve Hıristiyanlıkta Kutsal Savaş ve Kutsal Mücadele*. çev. İhsan Catay. İstanbul: Özne Yayınları, 1999.
- Ocak, Ahmet Yaşar. "Osmanlı Kaynaklarında ve Modern Türk Tarihçiliğinde Osmanlı-Safevî Münasebetleri (XVI.-XVII. yüzyıllar)". *BELLE TEN* 66/246 (20 Ağustos 2002), 503-516.
- Oruç, Doğukan. "Hatâyi'nin Şiirlerinde Siyasî Söylem". *Millî Mecmuâ* 11 (2019), 154-165.
- Önen Cemri, Ferda. *Milletin Ölümsüzlük Stratejileri: Kutsal ve Kurbanın Modern Biçimi Olarak Şehitlik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2018.
- Öngören, Reşat. "Kutbüddinzâde İzniki". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 26/489-490. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmeleri, 2002.
- Özaydın, Abdülkerim. "İbn Kesir, Ebû'l-Fidâ". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 20/132-134. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmeleri, 1999.
- Özcan, Tahsin. "Molla Arap". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 30/240-241. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmeleri, 2005.
- Özçelik, Kenan. *Aşık Çelebi: Ravzatü's-Şühedâ Tercümesi (İnceleme Metin)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2016.
- Özdemir, Güler. *Ölümün Kutsallaştırılmasının Sosyolojik Temelleri*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2018.

- Özdemir, Mehmet. *Endülüis*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2014. <http://ktp2.isam.org.tr/detayzt.php?navdil=tr&idno=309372&tarama=end%C3%BCI%C3%BCs+Mehmet+%C3%96zdemir>
- Polat, Nazım H. *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1991.
- Riddle, Donald W. *The Martyrs, A Study in Social Control*. Chicago: Chicago Press, 1931.
- Saykali. *Ravzatü 'ş-şüheda: İnceleme-Metin-Dizin (I. bölüm 1-236)*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları, 2016.
- Serahsî, Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl (ö.483/1090) es-. *el-Mebsût*. XXX Cilt. Beyrut: Dâru'l-Mârifet, 1414.
- Sizgorich, Thomas. *Violence and Belief in Late Antiquity: Militant Devotion in Christianity and Islam*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2009.
- Spiegel, Shalom. *The Last Trial: On The Legends and Lore of The Command to Abraham To Offer Isaac as A Sacrifice*. Jewish Lights, 1993.
- Suyuti, Ebû'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b Ebî Bekr. *Ebvabü 'ş-saade fi esbabü 'ş-şehade*. Beyrut : Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987. <http://ktp2.isam.org.tr/detayzt.php?navdil=tr&idno=41294&tarama=Suy%C3%BBt%C3%AE>
- Sümer, Necati. *Dinlerde İntihar, Şehitlik ve Ötenazi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Şah İsmâil. *Hatâyi Divanı: İnceleme-Tenkitledi Metin-Tıpkıbasım*. çev. Muhsin Macit. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017.
- Şenarslan, Necip Fazıl. "Mahmud b. muhammed b. Hasan el-Ezherî, es-Sarayî ed-Derbendî Bugyet'ül-Merâm Gâyetü'l-Garâm Şerhi: Kavsnâme". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 64 (2018), 412-426.
- Şengüllendi, Muhammet Sinan. *Hiz. Peygamber Döneminde Şehitlik*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2015.
- Şeyban, Lütfi. "Zirvenin İhtişamı ve Düşüşün Çılgılığı: Endülüs'ten Bir Güzellik Şiiri Bir de Feryatnâme". *Kültür Sanat Araştırma Dergisi* 8 (2007), 8-15.
- Şirbinî, Şemseddin Hatib Muhammed b. Ahmed Kahirî eş-Şafii. *Mugni'l-muhtâc ila ma'rifeti meânî elfâzi'l-Minhâc*. IV Cilt. Dâru'l-Mağrife, 1997.
- Şirbinî, Şemseddin Hatib Muhammed b. Ahmed Kahirî eş-Şafii. *Mugni'l-muhtâc ila ma'rifeti meânî elfâzi'l-Minhâc*. VI Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1410.

- Tahtâvî (ö. 1231/1816), Ahmed b. Muhammed b. İsmail el-Hanefi. *Hâşiyetü'l-Tahtâvî alâ merâki'l-felâh şerh-i nûri'l-izâh*. Beyrut:Lübnan: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997.
- Topaloğlu, Bekir. "Şehîd". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 38/428. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmeleri, 2010.
- Toth, Michael. "Toward A Theory of The Routinization of Charisma". *Rocky Mountain Social Science Journal* 9/2 (1972), 93-98.
- Tuğrul, Saime. *Canım Sana Feda: Yeni Zamanların Kutsallık Biçimleri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Tuğrul, Saime. *Ebedi Kutsal Ezeli Kurban*. İstanbul: İletişim, 2010.
- Uygur, Sinan. *Minhâcü 'ş-Şehâdet (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2010.
- Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. el-. *Hiz. Peygamber'in Savaşları (Kitâbü'l-Meğâzi)*. çev. Musa K. Yılmaz. İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2. Basım, 2016.
- Weiner, Eugene - Weiner, Anita. *The Martyr's Conviction: A Sociological Analysis*. Atlanta: Scholar's Press, Brown University, 1990.
- Wensinck, Arent Jan. "The Oriental Doctrine of the Martyrs (1921)". *Semietische Studien Uit De Nalatenschap*. Leiden: A. W. Sijthoff's Uitgeversmaat Schappij N. V., 1941.
- Wicker, Brian. "Still a 'Noble Army' after 11 September 2001?" *Witnesses to Faith? Martyrdom in Christianity and Islam*. ed. Brian Wicker. 79-96. New York: Routledge, 2. Basım, 2016.
- Wolf, Alison - Wallace, Ruth A. *Çağdaş Sosyoloji Kuramları Klasik Geleneğin İyileştirilmesi*. çev. Mehmet Ramî Ayas - Leyla Elburuz. Doğu Batı Yayınları, 4. Basım, 2012.
- Yalar, Mehmet. "Cahiliye Şiirinin Tarihsel Gerçekliği Problemi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2008), 95-120.
- Yaran, Rahmi. "Şehitlikle İlgili Fikhî Hükümler". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42/1 (2012), 211-220.
- Yayla, Mustafa Altuğ. "Lamiî Çelebi ve Onun Maktel-i Âl-i Resûl'u: 16. Yüzyıl Vaizlerinden Molla Arab'ın Maktel Karşıtlığına Yakından Bakmak". *Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitab*. III/155-162. İstanbul, 2015.
- Yıldırım, Selahattin. "XIX. Yüzyıl Osmanlı Muhaddisleri ve Eserleri". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 13 (2004), 263-315.
- Yıldız, Alim. "Savaş Yıllarında Çıkan Bir Dergi: Edebiyat-ı Umûmiyye Mecmuası (1916-1919)". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2002), 179-189.

Yıldız, Musa - İspir Kurun, Ayşe. "Cahiliye Şiirlerinden Kur'an Metnine 'Şehit' Teriminin İçerdiği Anlamlar". *Eskiyeni* 40 (20 Mart 2020), 243-258. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.657072>.

Yiğit, İsmail. "Memlükler". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 29/90-97. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmeleri, 2004.

"dün" den öğrendiklerimizle
"bugün" ü yaşamak
"yarın" ları aydınlatır.

Şehitlik 1

İslâm Geleneğinde
Şehitlik Olgusu

Şehitlik olgusu gerek gündelik hayatımızda gerekse medyada çok çeşitli bağlamlarda karşılaştığımız hayatın içinden bir kavramdır. Şehitlik olgusunun bu son derece dinamik ve çok boyutlu yönü ise bilhassa akademik alanda onu önemli bir tartışma konusu haline getirmiştir. Öte yandan şehitlik olgusunun toplumsal hayatın içindeki merkeziliği, dinamikliği ve şehitlik olgusunun mahiyeti ile ilgili tartışmalar günümüze ve içinde yaşadığımız topluma özgü değildir. Şehitlik olgusu ile ilişkili izlere, insanlık tarihinde ulaşılan ilk yazılı metinlerde dahi rastlanabilmektedir. Ancak şehitlik olgusunun İslâm geleneği için kendine özgü bir yerinin de olduğu aşikardır.

Bugün gerek Türkçe ve gerek İngilizce literatürde şehitlikle ilgili bir araştırma yapıldığında kavramın bilhassa şiddet ve terörizm ile ilişkili olarak ele alındığı görülmektedir. Oysa şehitlik kökleri derinlere uzanan tarihsel geçmişiyle ve İslâm düşünce geleneğinin temel kaynaklarıyla ele alınıp bugünle ilişkili olarak anlaşılması gereken bir kavramdır.

Bu kitapta İslâm geleneğinde şehitlik olgusunun nasıl ortaya çıktığı, hadis, tefsir ve fıkıh literatüründe nasıl anlamlandırıldığı, Müslümanların tarihsel tecrübesinde şehitlik ile algının koşullara göre nasıl değişip dönüştüğü ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kitabın, bu yönüyle, günümüzde şehitlikle ilgili tartışmalara açıklayıcı bir perspektif sağlayacağı umulmaktadır.